

GLOBAALIKASVATUSVERKOSTON KOMMENTIT

LUKION OPETUSSUUNNITELMAN PERUSTEIDEN LUONNOKSEEN

10.4.2019

Yleistä (Erikseen lähetettävä viesti opetussuunnitelmatyöryhmälle)

Kiitämme mahdollisuudesta kommentoida lukion opetussuunnitelman perusteiden luonnosta Opetushallituksen verkkokyselyssä. Kutsuimme mukaan kommentointiin Fingon jäsenjärjestöjä ja kansalaisjärjestöjen globaalikasvatusverkoston toimijoita. Vastauksiimme osallistuivat Amnesty International, Suomen YK-liitto, Fingo, Taksvärkki, Suomen Rauhanliitto, Plan International Suomi, Eettisen kaupan puolesta ja Seta. Sisällytimme kommentteihimme huomioita erityisesti globaalikasvatuksen ja kestäväen kehityksen teemoihin liittyen. Haluamme saattaa tietoonne keskeisimmät huomiomme myös lausunnon muodossa.

Lukion opetussuunnitelmien perusteluonnos ohjaa opiskelijoita varhaiskasvatussuunnitelman ja perusopetuksen opetussuunnitelmien linjassa aktiiviseen, ihmisoikeuksia ja kestäväen kehitystä edistävään maailmankansalaisuuteen. Pidämme tätä suuressa arvossa, sillä koulutuksen ja kasvatuksen merkitys kestäväen tulevaisuuden rakentamisessa on aivan keskeinen.

Kestäväen tulevaisuuden toteutuminen edellyttää yhteiskunnalta rakenteellisia uudistuksia, joiden avulla kestäväen kehitystä estävät ja hidastavat toimintamallit voidaan purkaa. Opetussuunnitelmaluonnos ei tällaisenaan ota kantaa kestäväen kehitystä estäviin tekijöihin, eikä ohjaa opiskelijoita riittävällä tavalla yhteiskunnan rakenteiden (systeemin) kriittiseen arviointiin ja uudistamiseen. **Toivomme, että opetussuunnitelma ohjaa painokkaammin systeemitietoiseen ajatteluun ja luo edellytyksiä yhteiskunnan rakenteiden uudistamiselle siten, että kestävä kehitys voi toteutua.**

Kestäväen tulevaisuuden toteutuminen edellyttää jokaiselta kansalaiselta tulevaisuustietoisuutta ja ennakoinnin taitoa. Lähtökohdaksi on otettava ajatus siitä, että tulevaisuus on aktiivisen toiminnan tulosta ja me kaikki voimme vaikuttaa siihen, millaisessa maailmassa huomenna elämme. Tulevaisuusajattelun tulee olla läpileikkaavasti läsnä opetussuunnitelmien perusteissa perustehtävästä ja arvoperustasta oppiainesisältöihin. **Toivomme, että tulevaisuusajattelu ja ennakointiosaaminen näkyvät vahvemmin opetussuunnitelmassa läpileikkaavina osaamisalueina.**

Opetussuunnitelmaluonnos edistää lukiolain mukaisesti työelämätaitoja ja yrittäjyyttä. Työelämä- ja yrittäjyysosaaminen limittyy ja linkittyy monessa kohdassa laajempiin aktiivisen kansalaisen kompetensseihin. **Työelämätaidot tulisikin aina nivoa laajempaan käsitykseen aktiivisesta kansalaisesta, jolle työelämä on yksi vastuullisen, yhteistä hyvää ja kestäväen tulevaisuutta rakentavan toimijuuden näyttämö.** Tämä tukisi opiskelijoiden valmiuksia aktiiviseen kansalaisuuteen ja itsensä kehittämiseen myös silloin, kun työelämä näyttäytyy epävarmana ja katkonaisena.

Opetussuunnitelman tavoitteena on monessa kohdassa vahvistaa opiskelijoiden ymmärrystä. **Toivomme, että ymmärryksen rinnalla nostetaan systemaattisemmin esille toimijuiden edistäminen.**

Ymmärryksen lisääminen kestävästä kehityksestä ja globaaleista syy- ja seuraussuhteista on tärkeää, mutta sen lisäksi opiskelijoita on ohjattava aktiiviseen toimijuuteen. Parhaimmillaan koulu voi tarjota tilan globaalisti oikeudenmukaisen kestävä kehityksen edistämiseksi myös käytännössä.

Lukion opetussuunnitelman perusteet luovat tärkeän pohjan tulevaisuuden osaamiselle Suomessa. Opetussuunnitelman painopisteiden jalkautuminen oppilaitosten toimintaan on varmistettava riittävällä opettajien täydennyskoulutuksella. Tärkeää on myös yhteiskunnallisen keskustelun jatkaminen opetusalan ammattilaisten ja asiantuntijoiden välillä. Näin saamme kaikki sitoutumaan kestävä kehityksen edistämiseen.

* * *

Kappalekohtaiset huomiot:

1. Opetussuunnitelman laatiminen ja sisältö

1.1 Uudistuva lukiokoulutus

Kilpailukyvyyn sijasta toivomme, että kappaleessa yksi korostetaan arvoperustan kanssa johdonmukaisesti kestävä yhteiskunnan rakentamista ja yhteistyötä. Muutosehdotus kolmannen kappaleen alkuun: ”Lukiouudistuksen tavoitteena on vahvistaa kestävä kehityksen osaamista ja opiskelijoiden valmiuksia tehdä yhteistyötä muiden toimijoiden kestävä hyvinvoinnin edistämiseksi Suomessa ja globaalisti.”

Hienoa, että lukioiden toimintakulttuurissa painotetaan yhä vahvemmin opiskelijoiden osallisuutta, yhteistyötä, yhteisöllisyyttä ja monimuotoisuutta yksilölliset tarpeet samalla huomioon ottaen.

1.2 Opetussuunnitelman laatiminen

Pidämme positiivisena, että paikallisia opetussuunnitelma kannustetaan tehtäväksi sidosryhmien asiantuntemusta hyödyntäen. Näin voidaan vahvistaa lukio-opetuksen ajankohtaisuutta ja yhteiskunnallista relevanssia esimerkiksi kestävä kehityksen teemoihin liittyen.

2. Lukiokoulutuksen tehtävä ja arvoperusta

2.1 Lukiokoulutuksen tehtävä

Perustehtävässä yhteiskunnallinen ulottuvuus on jäänyt laihaksi ja korostaa tiedon rakentamista toimijuuden sijaan. Toivomme, että aktiivinen kansalaisuus kestävä tulevaisuuden rakentamiseen liittyen huomioitaisiin jo lukion perustehtävässä esimerkiksi seuraavalla tavalla: ”Lukio-opetuksella luodaan edellytyksiä globaalisti kestävä kehityksen toteutumiseksi ja vahvistetaan opiskelijoiden valmiuksia toimia aktiivisina kansalaisina tavoitteen edistämiseksi.”

2.2 Arvoperusta

Tässä luvussa nostettu esille paljon tärkeitä asioita, joiden tulee heijastua myös oppiaineille asetetuissa oppimistavoitteissa. Mitä tarvitaan lisää: tulevaisuusajattelua, ennakoitaitoja.

Arvoperustan olisi suotavaa heijastella myös ajatusta siitä, että yhteiskunta / maailma ei ole koskaan valmis, vaan että kaikki teot – ja tekemättä jättäminen – vaikuttavat siihen, millaisessa maailmassa tulevaisuudessa elämme.

Toisessa kappaleessa todetaan: ”Opiskelija muodostaa lukioaikanaan jäsenyneen käsityksen perus- ja ihmisoikeuksien taustalla olevista arvoista, keskeisistä perus- ja ihmisoikeusnormeista sekä näitä oikeuksia edistävästä toimintatavoista.” Toivomme, että opiskelija oppii edistämään näitä asioita myös käytännössä kokemuksen ja oman toimijuuden kautta. Myös sukupuolitietoinen opetus ja toimintakulttuuri tulisi mainita arvoperustassa.

Neljännessä kappaleessa todetaan: ”*Opiskelija ymmärtää oman toimintansa ja globaalin vastuun merkityksen luonnonvarojen kestävässä käytössä, ilmastonmuutoksen hillinnässä ja luonnon monimuotoisuuden säilyttämisessä.*” Yhtä lailla tässä kohdassa ehdotamme, että ymmärrys viedään opintojen aikana myös käytännön tasolle saakka. Lisäsehdotus: ”*Opiskelija tuntee tavat, joilla voi edistää globaalisti kestävästä kehityksestä ja motivoituu toimimaan kestävästä kehityksestä edistämiseksi aktiivisena kansalaisena niin yksityis- kuin työelämässä. Opiskelija hahmottaa globaalien kehityshaasteiden taustatekijöitä ja kompleksisuutta, mutta löytää myös ratkaisumahdollisuuksia.*”

3. Opetuksen toteuttaminen

3.3 Opiskeluympäristöt ja -menetelmät

Opiskeluympäristöt: osioon olisi hyvä sisällyttää huomio, miten opiskeluympäristöjenkin valinta voi tukea opiskelijoiden kestäviä valintoja opetussuunnitelman arvoperustan mukaisesti. Toivomme, että yhteistyötoimijoiden listassa mainitaan myös kansalaisjärjestöt.

Pidämme hyvänä, että kehittämisessä ja menetelmien valinnassa huomioidaan opiskelijoiden yhdenvertaisuus ja yksilölliset tarpeet. Myös sukupuolittuneiden asenteiden ja käytäntöiden tunnistamisen ja muuttamisen tarpeen esille nostaminen on hyvä asia.

3.4 Toimintakulttuuri

Luvussa nousee esille monia tärkeitä näkökulmia ja linjauksia. Hienoa, että hyvinvoinnin näkökulma on määritelty ohjaamaan kaikkea lukion toimintaa. Vahvuus on myös se, että lukio edistää kaikessa toiminnassaan yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa sekä se, että opetus on sukupuolitietoista ja pyrkii irtautumaan sukupuolisidonnaisista roolimalleista.

Oppiva yhteisö

Toivomme, että yhteistyötoimijoiden listassa mainitaan myös kansalaisjärjestöt.

Osallisuus ja yhteisöllisyys

Pidämme tärkeänä, että ”*opiskelijaa rohkaistaan ilmaisemaan mielipiteensä, osallistumaan yhteisistä asioista päättämiseen sekä toimimaan vastuullisesti yhteisöissä ja yhteiskunnassa.*”

Hyvinvointi ja kestävä tulevaisuus

Hyvinvoinnin ja kestävästä tulevaisuudesta teemat linkittyvät toisiinsa ja kestävästä tulevaisuudesta edistävän maailmankansalaisen on epävarmuuden ja uhkakuvien keskellä tärkeää oppia

pitämään huolta hyvinvoinnistaan ja jaksamisestaan. Teemat eivät kuitenkaan tekstissä niivoudu riittävästi yhteen ja hyvinvointi dominoi kestävään tulevaisuuteen liittyvää sisältöä. Ehdotamme, että kestävä tulevaisuus nostetaan omaksi toimintakulttuuriin liittyväksi osiokseen.

Tekstissä todetaan: *”Opiskelijaa rohkaistaan toimimaan oikeudenmukaisen ja kestäväen tulevaisuuden puolesta. Vastuullinen suhtautuminen ympäristöön heijastuu arjen valintoihin ja toimintatapoihin. Toimintatavat ja käytännöt tukevat opiskelijan ja yhteisön hyvinvointia sekä ilmapiirin kiireettömyyttä ja turvallisuutta.”* Tämä on mielestämme globaalien kehityshaasteiden ja viheliäisten ongelmien näkökulmasta puutteellinen tapa sanoittaa asia. Globaalit haasteet ilmastonmuutoksesta luonnon monimuotoisuuden hupenemiseen ja kestävyysvajeeseen ovat akuutteja ongelmia, joiden eteen meidän kaikkien on toimittava. Nuorilla on oikeus saada tietoa näistä kysymyksistä, ja he myös haalivat sitä itse monista eri lähteistä. Koulun tehtävänä on tiedon monipuolisen tarjoamisen lisäksi tarjottava tukea näiden asioiden käsittelyyn siten, etteivät ne uhkaa jaksamista ja hyvinvointia. Koulun rooli aktiivisena yhteiskunnallisena toimijana ja tulevaisuuden rakentajana tulee tehdä selkeämmin näkyväksi myös koulun toimintakulttuurin tasolla.

Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus

Luonnoksessa todetaan, että *”Opetus on sukupuolitietoista ja jokaisen yksilöllisyyttä kunnioittavaa.”* Ehdotamme, että opiskelijoiden moninaisuus huomioidaan laajemmin: *”Opetus on sukupuolitietoista ja opiskelijoiden moninaisuutta kunnioittavaa.”*

Sen sijaan, että *”oppiva yhteisö hyödyntää maan kulttuuriperintöä”* se voisi hyödyntää jäsentensä kulttuuriperintöjä laajemmin.

3.6 Korkeakoulut, työelämä ja kansainvälisyys

Työelämävalmiudet

Luonnoksessa mainitaan, että *”opiskelija tutustuu uusiin työn, yrittäjyyden ja taloudellisen toimeliaisuuden muotoihin muodostaakseen käsityksen siitä, millaista osaamista jatkuvasti muuttuva työelämä häneltä edellyttää”*. Ehdotamme tulevaisuusosaamisen vahvempaa sisällyttämistä kappaleeseen. Toivomme myös, että työelämän rinnalla huomioidaan kansalaisuus laajempina aktiivisen toimijuuden muotona, joka kannattelee silloinkin, kun työelämä on katkonaista ja epävarmaa. Vaihtoehtoinen muotoiluehdotus: *”Opiskelijalle tarjotaan eväitä tulevaisuusajatteluun ja ennakkointiin. Opiskelija tutustuu muuttuviin työn, yrittäjyyden, aktiivisen kansalaisuuden ja taloudellisen toimeliaisuuden muotoihin muodostaakseen käsityksen siitä, millaista osaamista nyt ja tulevaisuudessa tarvitaan.”*

Esitämme, että ensimmäisen kappaleen viimeisessä lauseessa kestäväen tulevaisuuden rakentamiseen otetaan dynaamisempi ote. Kannustamme myös yrittäjyyden hahmottamista laajemmin yritteliäisyytenä. Ehdotamme viimeisen lauseen korvaamista seuraavalla: *”Opiskelijalle tarjotaan oppimiskokemuksia, jotka kannustavat ennakkoluulottomuuteen, aloitteellisuuteen, yritteliäisyyteen, yhteistyöhön, vastuullisuuteen sekä rakentavaan ongelmanratkaisuun kestävää kehitystä edistävällä tavalla.”*

Toivomme, että aktiivinen kansalaisuus huomioidaan myös toisessa kappaleessa työelämän ja yrittäjyyden rinnalla. Ehdotamme kohdan *”...opiskelijat jakavat ja refleктоivat työelämään ja yrittäjyyteen liittyviä teemoja ja osaamistaan aktiivisesti, ennakkoluulottomasti ja järjestelmällisesti”* korvaamista seuraavasti: *”...työelämään, yrittäjyyteen ja toisaalta aktiiviseen kansalaisuuteen liittyviä teemoja ja osaamista aktiivisesti, ennakkoluulottomasti ja järjestelmällisesti”*.

Kolmannessa kappaleessa *”opiskelijan yrittäjyys- ja työelämävalmiuksia”* voitaisiin laajentaa kattamaan myös kansalaisuus: *”opiskelijan yrittäjyys-, työelämä- ja kansalaisvalmiuksia”*.

Kansainvälinen osaaminen

Tämän osion ensimmäisessä kappaleessa on nostettu esille tärkeitä asioita. Globaalit kansalaistaidot raamittuvat tässä kuitenkin nyt kapeasti kansainvälisen osaamisen kautta. Tavoite 4.7 pitäisi nivoa laajemmin koko opetukseen esimerkiksi sitomalla se opetuksen arvoperustaan.

6. Oppimistavoitteet ja opetuksen keskeiset sisällöt

6.1 Opetuksen yleiset tavoitteet

Toisessa kappaleessa ohjataan lukio-opetusta lujittamaan opiskelijan identiteettiä. Ehdotamme, että kohta sidotaan opetussuunnitelman arvoperustaan, jolloin varmistetaan, että *”lukio-opetus lujittaa opiskelijan identiteettiä opetussuunnitelman arvoperustan lähtökohdista ja ohjaa oman ainutlaatuisuuden ymmärtämiseen ja arvostamiseen.”*

6.2 Laaja-alainen osaaminen

Maailmankansalaisen taidot ja opetussuunnitelman arvopohja nousevat esille erityisesti laaja-alaisten osaamisalueiden kautta. Laaja-alaisten osaamisalueiden lisäksi arvostamme laaja-alaisen osaamisen kehittämiseen liittyviä toiminnallisia tavoitteita, joita on listattu kappaleen jälkimmäiseen bullet-listaukseen.

Pidämme erittäin hyvänä sitä, että laaja-alaisia osaamisalueita on pureskeltu yleisen osion lisäksi oppiainetasolla. Tämä konkretisoi odotuksia kunkin oppiaineen näkökulmasta ja luo erinomaisen pohjan laaja-alaisten opintojaksojen kehittämiseksi.

Hyvinvointiosaaminen

Hienoa, että laaja-alaiseen osaamiseen on sisällytetty laaja-alainen näkemys yhteisöjen ja ekosysteemien hyvinvoinnista, jota pyritään edistämään yhteiskunnallisilla, kulttuurisilla ja globaaleilla keinoilla. Pidämme tärkeänä myös sitä, että opiskelijoille tarjotaan mahdollisuus toimia ja oppia yhdessä sekä löytää tapoja kohdata muuttuvan maailman epävarmuutta.

Kestävän kehityksen edistäminen ja viheliäisten ongelmien kohtaaminen edellyttävät resilienssiä, jota lukio-opetuksella voidaan vahvistaa. Hyvinvointiteeman linkittäminen kestävä kehityksen edistämiseen on erittäin tärkeää ja edellytys kestävä tulevaisuuden toteutumiselle.

Vuorovaikutusosaaminen

Hienoa!

Pidämme tärkeänä myös viimeistä havaintoa, jolla vuorovaikutusosaaminen linkitetään laajempiin kulttuurienvälisen ymmärryksen, kestäväen tulevaisuuden, demokratian, ihmisoikeuksien toteutumisen ja rauhan viitekehyksiin.

Monitieteinen ja luova osaaminen

Hienoa!

Viimeiseen kappaleeseen sopisi mukaan myös globaali näkökulma: ”Opiskelija pohtii tulevaisuuden kannalta kestäviä ratkaisuja, joissa otetaan huomioon ympäristön, talouden, teknologian ja politiikan yhteyksiä, ja oppii tekemään ja arvioimaan vaihtoehtoisia tulevaisuuske-
naarioita yksilön, yhteisöjen ja ekosysteemien näkökulmasta niin paikallisesti, alueellisesti kuin globaalisti.

Yhteiskunnallinen osaaminen

Hienoa! Osio sisältää tärkeitä näkökulmia.

Arvostamme viimeisessä kappaleessa olevaa muotoilua, jonka mukaan *”hän motivoituu ottamaan aktiivisesti kantaa yhteiskunnallisiin kysymyksiin, tekemään aloitteita ja viemään niitä eteenpäin yhteistyössä paikallisesti, alueellisesti ja kansainvälisesti. Opiskelijan oman työn merkitystä hyvän tulevaisuuden rakentamisessa tehdään näkyväksi.”*

Eettisyys ja ympäristöosaaminen

Hienoa!

Globaali- ja kulttuuriosaaminen

Hienoa, että kulttuuriosaaminen nähdään laaja-alaisesti identiteettien, kielen, uskonnon ja katsomuksen näkökulmista.

Globaaliosaaminen nähdään tässä osaamisalueessa ensisijaisesti kulttuurisena osaamisena, joka linkittyy kansainvälistymiseen ja monikulttuurisuuden edistämiseen. Tämä on tärkeää, mutta mielestämme kapea tulkinta globaaliosaamisesta, joka tulisi nähdä laajemmin myös yhteiskunnallisen, taloudellisen ja ekologisen osaamisen näkökulmasta.

6.3 Äidinkieli ja kirjallisuus

Kielenopiskeluun on hienosti integroitu aktiiviseksi maailmankansalaiseksi kasvamisen näkökulmia. Näemme arvokkaana, että kielenopiskelu antaa valmiuksia seurata ja osallistua ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin keskusteluihin ja kestäväen tulevaisuuden edistämiseen.

Oppiaineen tehtävä

Esitämme ensimmäiseen kappaleeseen, että taitojen lisäksi opiskelijan tietoisuus lisääntyy viestintään liittyvästä vastuusta. Lisäksi aktiivisen kansalaisuuden käsitettä voisi avata suhteessa äidinkielen opetukseen, mitä se tarkoittaa tässä oppiaineessa.

Pidämme hyvänä, että äidinkielen ja kirjallisuuden opiskelu tutustuttaa kulttuuriperintöön ja sen eri muotoihin, sanataiteeseen sekä media- ja viestintäkulttuuriin. Ehdotamme kuitenkin, että yhden kulttuuriperinnön sijaan puhuttaisiin monikossa *kulttuuriperinnoistä*, jolloin opetussuunnitelma ohjaisi vahvemmin myös vähemmistökulttuurien näkemiseen osana yhteiskuntaamme. Lisäksi ehdotamme loppuun lisäystä ajankohtaisuuteen liittyen: *”Äidinkielen ja kirjallisuuden opiskelussa, kuten opiskeltavien tekstien sisällöissä, nousevat esille ajankohtaiset ilmiöt, joiden kriittiselle tarkastelulle oppiaine antaa hyvän pohjan.”*

Kolmannessa kappaleessa kerrotaan, mihin äidinkielen opetus ohjaa. Toivomme mukaan vahvemmin myös seuraavia näkökulmia: kriittisyys (mm. normit, media), kieli ja valta, demokratia, vaikuttaminen ja vastuu, maailmankansalaisuus, sananvapaus, verkkoetiikka, vihapuheen käsittely ihmisoikeuksien kautta.

Kielitietoista opetusta käsitellään kappaleessa kuusi. Arvostamme sitä, että *”tavoitteena on oppia tunnistamaan ja arvostamaan kielellistä ja kulttuurista moninaisuutta sekä kielellisiä oikeuksia omassa arjessa ja laajemmin yhteiskunnassa”*.

Laaja-alainen osaaminen oppiaineessa

Toivomme mukaan huomiota myös kielenkäytön vastuu peilattuna ihmisoikeuksiin: vastuu ihmisoikeuksien ja yhdenvertaisuuden toteutumisesta tulisi huomioida kielenkäytössä, kieli vallankäytön välineenä.

Kolmannessa kappaleessa todetaan: *”Äidinkielen ja kirjallisuuden opiskelun sisältöjen valinnassa otetaan huomioon **eettisyys ja ympäristöosaaminen** sekä **globaali- ja kulttuuriosaaminen**.”* Toivomme kappaleeseen mukaan huomiota kielenkäytön vastuusta peilattuna ihmisoikeuksiin: vastuu ihmisoikeuksien ja yhdenvertaisuuden toteutumisesta tulee huomioida kielenkäytössä, kieli on vallankäytön väline.

Viimeiseen kappaleessa todetaan: *”Oppiaine tukee keskeisiä elämänhallinnan taitoja: vuorovaikutus- ja tekstitaitoja sekä taitoa toimia vastuullisesti, eettisesti ja rakentavasti eri tilanteissa.”* Taidot ja rohkeus toimia vastuullisesti, eettisesti ja rakentavasti eri tilanteissa ovat erittäin tärkeitä maailmankansalaisen taitoja. Ajatusta "eri tilanteista" voisi vielä avata - esim. moninaisissa vuorovaikutustilanteissa ja ympäristöissä (sisältäen myös verkkoetiikan/vuorovaikutuksen verkossa...). Voisiko tähän lisätä aktiiviseen toimijuuteen ja vastuullisuuden rohkaisemisen ja kannustamisen?

6.3.1 Suomen kieli ja kirjallisuus -oppimäärä

Kohtaan tekstien tulkitseminen mukaan kyky tietolähteiden tarkoituksien kriittiseen tarkasteluun ja kielen arvioimiseen vallankäytön näkökulmasta. Nämä yhdessä tietolähteiden, tiedon luotettavuuden, käyttökelpoisuuden ja tarkoituksien kanssa ovat tärkeitä maailmankansalaisen taitoja.

ÄI2 Vuorovaikutus 1

Lisäysehdotus *Keskeiset sisällöt -kohdan* ensimmäiseen bullettiin: *”oman vuorovaikutusosaamisen **eettiseen** pohdintaan perustuva reflektointi, kuuntelutaidot ja kuuntelijan vastuu.”*

Ehdotus viimeiseen bullettiin kohdassa *Keskeiset sisällöt: "ryhmäviestinnän ilmiöitä, kuten roolit, jännitteet, koheesio ja kieli vallankäytön välineenä sekä kielenkäyttö peilattuna ihmis-oikeuksiin"*

ÄI5 Tekstien tulkinta 1

Keskeiset sisällöt vahvistavat hienosti yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitoja. Hyvä!

ÄI7 Vuorovaikutus 2

Hyvät tavoitteet! Valmiuksien rinnalle nostaisimme vielä **rohkeuden** "*ratkoa vuorovaikutuksen ongelmia sekä toimia rakentavasti ja eettisesti erilaisissa, haastavissakin vuorovaikutus-tilanteissa*"

6.4 Toinen kotimainen kieli

6.4.1 Ruotsi

Kielenopiskeluun on hienosti integroitu aktiiviseksi maailmankansalaiseksi kasvamisen näkökulmia. Näemme arvokkaana, että kielenopiskelu antaa valmiuksia seurata ja osallistua ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin keskusteluihin ja kestävän tulevaisuuden edistämiseen.

Työelämää ja opiskelijan omaa tulevaisuutta käsitteleviin moduuleihin (RUA6 Ruotsin kieli jatko-opinnoissa ja työelämässä, RUB15 Opiskelu- ja työelämä, RUÄ6 Jatko-opinnot ja työelämä) voisi sisällyttää ajatuksen kielen hyödyntämistä laajemmin yhteiskunnallisessa toiminnassa, esimerkiksi kansalaisyhteiskunnassa ja vapaaehtoistoiminnassa.

Jotta yleinen tavoite sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuden ymmärtämisestä täyttyisi, tulisi johonkin moduuliin (esim. RUA1) lisätä eksplisiittisesti sukupuolittamattoman pronominin (hen) käyttö. Samoin sukupuolen moninaisuuden terminologiaa tulisi sisällyttää opintoihin.

Oppiaineen tehtävä

Lisäysehdotus viimeisen kappaleen loppuun: "*Tekstit voivat olla kertovia, kuvaavia, pohtivia, ohjaavia tai kantaa ottavia tekstejä, fiktiivisiä tai asiatekstejä sekä arkisia tai institutionaalisia, erilaisia keskustelutaitoja vaativia tilanteita. **Opiskelussa käsitellään myös ajankohtaisia ilmiöitä, jolla vahvistetaan opiskelijoiden kiinnostusta kielenopiskeluun ja kielen hyödyntämiseen tosielämän tilanteissa.***"

Laaja-alainen osaaminen oppiaineessa

Hienoa: "*Toisen kotimaisen kielen opiskelu vahvistaa opiskelijan **yhteiskunnallista osaamista**. Opetus antaa kielellisiä ja kulttuurisia valmiuksia sekä eväitä osallisuuteen ja aktiiviseen vaikuttamiseen yhteiskunnassa ja kansainvälisessä maailmassa. Samalla opiskelija tarkastelee demokratian ilmentymiä ja kehitystä sekä sananvapauden rajoja ja mahdollisuuksia eri konteksteissa.*"

Laaja-alainen osaaminen olisi hyvä saattaa paremmin näkyviin oppiaineelle asetetuissa tavoitteissa.

6.4.2 Suomi / Finska

Kielenopiskeluun on hienosti integroitu aktiiviseksi maailmankansalaiseksi kasvamisen näkökulmia. Näemme arvokkaana, että kielenopiskelu antaa valmiuksia seurata ja osallistua ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin keskusteluihin ja kestäväen tulevaisuuden edistämiseen.

Työelämää ja opiskelijan omaa tulevaisuutta käsitteleviin moduuleihin (FINA5 Utbildning och arbetsliv, FINB14 Utbildning och arbetsliv, FIM5 Utbildning och arbetslivet) voisi sisällyttää ajatuksen kielen hyödyntämistä laajemmin yhteiskunnallisessa toiminnassa, esimerkiksi kansalaisyhteiskunnassa ja vapaaehtoistoiminnassa.

6.5 Vieraat kielet

Kielenopiskeluun on hienosti integroitu aktiiviseksi maailmankansalaiseksi kasvamisen näkökulmia. Näemme arvokkaana, että kielenopiskelu antaa valmiuksia seurata ja osallistua ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin keskusteluihin ja kestäväen tulevaisuuden edistämiseen.

Työelämää ja opiskelijan omaa tulevaisuutta käsitteleviin moduuleihin (kuten ENA6 Englannin kieli jatko-opinnoissa ja työelämässä, VKA6 Kieli jatko-opinnoissa ja työelämässä) voisi sisällyttää ajatuksen kielen hyödyntämistä laajemmin yhteiskunnallisessa toiminnassa, esimerkiksi kansalaisyhteiskunnassa ja vapaaehtoistoiminnassa.

Jotta lukio-opintojen yleinen tavoite sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuden ymmärtämisestä täyttyisi, tulisi kielten opintoihin sisällyttää sukupuolen moninaisuuden terminologiaa sekä tapoja käyttää sukupuolittavien pronomien ja taivutuspäätteiden ym. sijaan sukupuolittamattomia ilmaisuja.

Oppiaineen tehtävä

Lisäysehdotus kolmannen kappaleen loppuun ajankohtaisuuden vahvistamiseksi kielten opiskelussa: *”Äidinkielen ja kirjallisuuden opiskelussa, kuten opiskeltavien tekstien sisällöissä, nousevat esille ajankohtaiset ilmiöt, joiden kriittiselle tarkastelulle oppiaine antaa hyvän pohjan.”*

6.6 Matematiikka

Laaja-alainen osaaminen oppiaineessa

Hienoa, että myös matematiikan opiskelu linkitetään vahvasti kestäväen kehityksen edistämiseen ja yhteiskunnalliseen toimintaan.

6.7 Biologia

Oppiaineen tehtävä

Lisäysehdotus toisen kappaleen loppuun: *”Biologian opetus auttaa opiskelijaa ymmärtämään biotieteiden tarjoamia mahdollisuuksia edistää ihmiskunnan, muun eliökunnan ja elinympäristöjen hyvinvointia ja monimuotoisuutta. Oppiaine lisää ymmärrystä ilmastonmuutoksesta ja sen hillitsemisen keinoista.”*

Laaja-alainen osaaminen oppiaineessa

Hienoa, että biologian opiskelu linkitetään vahvasti kestävästä kehityksestä edistämiseen ja yhteiskunnalliseen toimintaan.

Viimeinen kappale: ekosysteemiä ei tule nähdä välineellisesti palveluna ihmiskunnalle, vaan sillä on itseisarvo.

6.8 Maantiede

Maantiede oppiaineena ohjaa vahvasti aktiiviseen maailmankansalaisuuteen ja kestävästä kehityksestä edistämiseen. Tämä ajatus on hienosti mukana oppiaineen tavoitteissa ja sisällöissä.

Oppiaineen tehtävä

Pidämme tärkeänä syys-seuraussuhteiden nostamista mukaan, jotta opiskelijat voivat nähdä ongelmien taustalla vaikuttavia syitä ja mahdollisiin ratkaisuihin vaikuttavia tekijöitä. Ehdotuksemme ensimmäisen kappaleen viimeiseen lauseeseen: ”...*alueellisia ja paikallisia ilmiöitä ja niiden ajallista muutosta, syy-seuraussuhteita sekä alueellisia ongelmia ja niiden ratkaisumahdollisuuksia*”.

Lisäysehdotus neljännen kappaleen alkuun: ”*Opetuksessa hyödynnetään monipuolisesti erilaisia oppimisympäristöjä ja asiantuntijoiden sekä sidosryhmien tukea.*”

Geomedian käytön osalta tekstissä tulisi mainita kriittisyys, jotta vältetään esimerkiksi eurosentriset lähestymistavat.

Hienoa, että uutisia hyödynnetään opetuksessa. Tämä lisää ilmiöiden linkittymistä ajankohdaksi tapahtumiin ja vahvistaa opiskelun relevanssia. Toivomme, että uutisten käytössä kannustetaan uutislähteiden monipuolisuuteen, mediakriittisyyteen ja monilukutaitoon, jotta vältetään ilmiöiden yksipuolista tarkastelua, johon myös media saattaa ohjata.

Laaja-alainen osaaminen oppiaineessa

Hyvinvointi- ja vuorovaikutusosaamisen yhteydessä voisi ottaa esille seuraavat asiat: 1) Enemmän opetuksen tarjoamaa tukea monimutkaisten asioiden ja globaalien haasteiden käsittelyssä, jotta tuetaan opiskelijoiden jaksamista ja hyvinvointia sekä 2) Vuorovaikutuksen ja mahdollisuudet toimia yhteistyössä asiantuntijoiden ja sidosryhmien kanssa yhteistyötaitojen ja oppimisprosessin kehittämiseksi.

Yhteiskunnallisen osaamisen voisi maantieteen näkökulmasta vielä konkretisoida. Mitä kaikkea tämä pitää sisällään käytännössä? Kestävästä kehityksestä osalta on tärkeää muistaa mainita erikseen kaikki sen ulottuvuudet ekologisesta sosiaalisesta ja taloudellisesta kestävästä, jotta lukija ei erehdy lukemaan kestävästä kehityksestä vain ekologisesta tulokulmasta.

Eettistä ja ympäristöosaamista käsittelevässä kappaleessa on paljon hyvää, joskin sisällöt jäävät varsin abstraktille tasolle. Lausetta ”*Maantieteen opetuksessa opiskelijalle välittyy kuva kestävästä elämäntavan välttämättömyydestä*” voisi jatkaa seuraavasti: ”*ekologisesta, sosiaalisesta ja taloudellisesta näkökulmasta.*”

Kohta *Maantieteellinen ajattelu*. Lisäysehdotus viimeiseen bullettiin: ”ymmärtää **ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti** kestävän elämäntavan välttämättömyyden ja luonnonvaroja säästävän kiertotalouden merkityksen.”

Kohta *Maantieteelliset ilmiöt ja prosessit*. Lisäysehdotus uudeksi bulletiksi: ”saa tukea ja kannustusta ilmiöiden ja prosessien ratkaisumahdollisuuksien käsittelyyn ja nuortennäköiseen vaikuttamiseen”

Lisäysehdotus kohtaan *Maantieteelliset taidot ja niiden soveltaminen*: ”osaa vertailla ja analysoida luonnon ja ihmistoiminnan alueellisia ilmiöitä, rakenteita ja vuorovaikutussuhteita sekä niissä tapahtuvia muutoksia eri aluetasoilla **lokaalisti ja globaalisti**.”

Bulletin ”osaa pohtia ja arvioida mahdollisia ratkaisuja ympäristömuutoksiin ja eriarvoisuusongelmiin” tilalle ehdotamme: ”osaa pohtia ja arvioida ekologisten, sosiaalisten ja taloudellisten ongelmien kestävää kehitystä edistäviä ratkaisumahdollisuuksia”

Maantieteessä yhteistyötahoina olisi hyvä nostaa esille myös kansalaisjärjestöjen tuomat laajat ja erilaiset mahdollisuudet tuettaessa opiskelijoiden globaalia ymmärrystä ja aktiivista maailmankansalaisuutta.

Ihmismaantieteen kokonaisuuksissa tulisi ottaa huomioon sukupuolen moninaisuuden ilmeminen eri kulttuureissa (myös ihmisoikeuskysymyksenä).

6.9 Fysiikka

Pidämme hyvänä oppiaineen linkittämistä kestävän kehityksen edistämiseen ja monitieteiseen laaja-alaiseen osaamiseen. Hienoa on myös se, että fysiikan opiskelu nivotaan yhteiskunnalliseen kontekstiin ja myös ihmisten hyvinvoinnin edistämiseen. Oppiaineen kytkeytymistä globaaliin tasoon ja ihmiskuntaa vastassa olevien kehityshaasteiden käsittelyyn voisi vielä vahvistaa.

6.10 Kemia

Pidämme hyvänä oppiaineen linkittämistä kestävän kehityksen edistämiseen ja monitieteiseen laaja-alaiseen osaamiseen. Tämä antaa hyvät edellytykset ilmiöiden, kuten ilmastonmuutoksen syvälliselle ymmärtämiselle. Hienoa on myös se, että kemian opiskelu nivotaan yhteiskunnalliseen kontekstiin ja myös ihmisten hyvinvoinnin edistämiseen. Oppiaineen kytkeytymistä globaaliin tasoon ja ihmiskuntaa vastassa olevien kehityshaasteiden käsittelyyn voisi vielä vahvistaa.

6.11 Filosofia

Pidämme tärkeänä oppiaineen tavoitteita tukea kriittistä ajattelua ja johdonmukaista argumentointia. Hienoa myös, että yhteiskuntafilosofiassa ihmisoikeudet ja tasa-arvo nousevat esille keskeisinä sisältöinä. Sukupuoli ja valta -sisältökohtaan toivomme lisättäväksi sukupuolen moninaisuuden, jotta sukupuoli ymmärretään tässä yhteydessä riittävän laaja-alaisesti.

Filosofian opetuksessa on tärkeää tuoda esille ajattelijoita ja ajattelun konventioita eurooppalaisen kulttuuripiirin ulkopuolelta.

6.12 Psykologia

Arvostamme huomiota, jonka mukaan: *“Psykologian opiskelu antaa välineitä ymmärtää ihmisten arvojen, asenteiden ja käyttäytymisen eroja eettisissä kysymyksissä. Psykologian sisällöt lisäävät ymmärrystä maailmankuvan merkityksestä ihmisen ajattelulle ja toiminnalle tukien ympäristöosaamisen kehittymistä.”*

Psykologian opiskelu voi auttaa opiskelijaa käsittelemään globaaleihin kehityshaasteisiin liittyviä tunteita ja epävarmuutta. Kestävän kehityksen edistämisen edellytys on omasta hyvinvoinnista huolehtiminen. Toivomme, että tämä näkyisi myös oppiaineen tavoitteissa.

PS4 Tunteet ja mielenterveys

Identiteetin muuttuvuus elämänkulun aikana -kohdassa viimeinen aihealue on sukupuoli- ja seksuaali-identiteetti. Ehdotamme tilalle muotoilua: *“sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus”*, jotta aihetta käsiteltäisiin sekä henkilökohtaisena että sosiaalisena identiteettikysymyksenä. Toivomme, että moduulin aikana käsitellään myös sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen hyvinvointia ja siihen vaikuttavia tekijöitä kuten erilaiset yhteiskunnalliset fobiat.

6.13 Historia

Toivomme oppiaineeseen kautta linjan selkeämpää linkitystä globaalihistoriaan. Oppiaineen kurssikohtaiset tulokulmat vaikuttavat vanhanaikaisilta ja sisältävät mahdollisuuden eurosentrisyyttä ja kansallismielisyyttä edistävään tulkintaan. Ihmiskunnan kestävän kehityksen näkökulmasta historian ymmärtäminen yhteisen tarinan perustana on olennainen. Siksi on tärkeää tarkentaa opetussuunnitelman ohjausta kriittisissä kohdissa.

Ihmisoikeuksien, tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tulisi näkyä läpileikkaavina teemoina kaikissa moduuleissa.

Oppiaineen tehtävä

Pidämme tärkeänä ensimmäisen kappaleen ajatusta historiasta kulttuurien tuntemusta edistävänä oppiaineena, joka syventää yksilöllistä, kansallista, eurooppalaista ja globaalia identiteettiä sekä tukee opiskelijan kasvua aktiiviseksi ja moninaisuutta ymmärtäväksi yhteiskunnan jäseneksi. Ehdotamme lisäksi, että opiskelijoita kannustetaan tarkastelemaan monitaisten identiteettiensä suhteita toisiinsa kriittisesti ja itseymmärrystä eheyttävällä tavalla.

Arvostamme sitä, että oppiaineessa kannustetaan historiallisen tiedon kriittisen ja moniperspektiivisen tarkasteluun, ja että historia nähdään laajemmin kokonaisuuksien hahmottamisen kannalta olennaisena oppiaineena.

Kolmannessa kappaleessa kerrotaan, mihin historian opiskelussa keskitytään. Ehdotamme, että tässä yhteydessä mainitaan eksplisiittisesti, että historian opiskelussa olennaista on muistaa myös kokonaisvaltainen, globaali lähestymistapa, jonka kautta hahmotamme olemme ihmiskuntana yhtä suurta kertomusta. Kriittinen ajattelu ja maailmanhistorian (aidosti kaikkien maanosien, ei vain Euroopan) historian tuntemus on tästä näkökulmasta

erittäin tärkeää. Meidän on myös ymmärrettävä historiallisia valtasuhteita, kuten kolonialismia, sekä niiden perintöä tämän päivän yhteiskunnassa.

Laaja-alainen osaaminen oppiaineessa

Muokausehdotus ensimmäisen kappaleen ensimmäiseen lauseeseen: *”Historia tukee opiskelijan oman identiteetin kehittymistä ja kasvua eettiseen toimijuuteen.”*

Hienoa, että myötätunto-osaaminen on nostettu esille.

Yhteiskunnallinen osaaminen: tärkeää tarkastella mahdollisuuksien lisäksi myös kansainvälisen yhteistyön mekanismeja ja esteitä.

Globaali- ja kulttuuriosaaminen: kappaleessa saisi näkyä vahvemmin opiskelijan kasvu eettiseen toimijuuteen ja globaaliin vastuuseen. Kansainvälisyyteen suuntautuminen olisi hyvä vaihtaa maailmankansalaisen taitojen ja identiteetin kehittymiseen, jolloin ajatus tukisi johdonmukaisemmin opetussuunnitelmalle määriteltyä arvoperustaa. Kappaleessa olisi myös tarpeen avata, käsitelläänkö maailmankuvan rakentumista kriittisesti ja pyritäänkö purkamaan eurosentristä maailmankuvaa? Käsitelläänkö kolonialismia ja sen vaikutuksia historiassa ja nykyhetkenä?

Kohta historiallisten ilmiöiden ymmärtäminen: hienoa että mukana kriittinen, tieteenkriittinen tavoite, jossa opiskelija *”ymmärtää historian monitulkintaisuuden ja historiallisen tiedon rakentumisen periaatteet”*.

Historian opetuksen yleiset tavoitteet

Historiallisten ilmiöiden ymmärtäminen, lisäysehdotus tavoitteisiin, jotta yksittäisten tapahtumien sijaan opetuksessa hahmotettaisiin laajempia ilmiöitä ja historiallisia prosesseja: opiskelija *”tuntee Suomen ja maailmanhistorian keskeisimmät historialliset prosessit taustoineen ja seurauksineen sekä osaa arvioida niiden merkitystä ja vuorovaikutussuhdetta”*

HI1 Ihminen, ympäristö ja historia

Tarkastellaanko tarkoituksella vain eurooppalaista näkökulmaa, kuten tavoitteissa annetaan ymmärtää? Mielestämme näkemystä olisi tarpeen avata globaalihistorian suuntaan, jolloin globaalitkin vuorovaikutus-, valta- ja syy-seuraus -suhteet tulisivat paremmin esille.

Keskeiset sisällöt

Minkä kulttuurin syntyyn viitataan maanviljelyn yhteydessä?

Kohtaan eurooppalaiset tutkivat ja valloittavat maailmaa tarvitaan mukaan myös kriittistä ja täydentävää näkökulmaa tutkimuksen ja valloituksen seurauksista, joita on edelleenkin näkyvissä eri puolilta maailmaa. Eurooppalaisten ja muiden maanosien ihmisten motiiveja maailmanvalloitukseen tai siitä pidättäytymiseen on tärkeää pohtia osana opetusta.

HI2 Kansainväliset suhteet

Jakson aikana olisi tärkeää käsitellä kansainvälisten suhteiden näkökulmasta kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia ja ihmisoikeuksien yleismaailmallista julistusta sekä rauhaa ja sitä turvaavia järjestelmiä ja mekanismeja, kuten YK.

Kohdassa *Keskeiset sisällöt* mukana on kohta: *”ihmisoikeuskysymykset, holokausti ja muut kansanmurhat”*. Vaihtoehtoinen muotoilu: *”kansanmurhat, holokausti ja ihmisoikeusloukkaukset”*. Nyt opetus keskittyy eurooppalaiseen kontekstiin, mutta maailmassa on tapahtunut myös monia muita etniseen alkuperään tai vakaumukseen perustuvia vainoja, jotka olisi tarpeellista sisällyttää opetukseen.

Kohdassa *Kaksinapaisesta moninapaiseen maailmaan* olevaa mainintaa dekolonisaation merkityksestä ja vaikutuksista voisi laajentaa muotoon: *”dekolonisaation merkitykset ja vaikutukset valtioihin ja globaalisti”*.

HI3 Itsenäisen Suomen historia

Itsenäisen Suomen historiaa on tärkeää tarkastella osana globaalihistoriaa. Moduulissa olisi tärkeää tuoda esille kansainvälistä yhteistyötä, kuten Suomen toimintaa YK:ssa. Nyt sisällöissä mainitaan vain *”Suomi kansainvälisissä konflikteissa”*, mutta ei tuoda esille Suomen roolia esimerkiksi rauhanvälityksessä ja kehitysyhteistyötoimijana. Nämä sisällöt sopisivat esimerkiksi kohtaan *”Kohti nykyistä Suomea”*.

HI4 Eurooppalainen ihminen

Moduulissa varottava stereotyyppien vahvistumista ja me-muut -asetelman syntymistä. Toivomme, että moduulin aikana tarkastellaan eurosentrisyyttä myös kriittisestä näkökulmasta ja tehdään näkyväksi valta-asetelmia, joita siihen liittyy.

Ihmisoikeudet ja niiden merkityksen ymmärtäminen näkyviin selkeästi myös tämän moduulin tavoitteisiin. Linkitettävissä mainintaan demokratia- ja tasa-arvoajattelun leviämisestä sekä sopimusjärjestelmän kehittymisestä eri instituutioissa, kuten YK ja Euroopan Neuvosto.

HI6 Maailmankulttuurit kohtaavat

Tässä moduulissa on erittäin tärkeää tarkastella kulttuurien moninaisuutta arvottamatta ja vertailematta muita kulttuureja eurooppalaiseen kulttuuriin. On myös vältettävä kulttuuriesentialistista ja historiatonta näkökulmaa Euroopan ulkopuolisiin kulttuureihin. Toivomme, että erityistä huomiota kiinnitetään ennakkoluulojen ja stereotyyppien purkamiseen.

6.14 Yhteiskuntaoppi

Kestävän tulevaisuuden toteutuminen edellyttää yhteiskunnalta rakenteellisia uudistuksia, joiden avulla kestävä kehitys estävät ja hidastavat toimintamallit voidaan purkaa. LOPS-luonnos ei tällaisenaan ota kantaa kestävä kehitystä estäviin tekijöihin, eikä ohjaa opiskelijoita riittävällä tavalla yhteiskunnan rakenteiden (systemin) kriittiseen arviointiin ja uudistamiseen. **Toivomme, että opetussuunnitelma ohjaa painokkaammin systeemitietoiseen ajatteluun ja luo edellytyksiä yhteiskunnan rakenteiden uudistamiselle siten, että kestävä kehitys voi toteutua.**

Suomen asema Euroopan unionin jäsenvaltiona ei tule esille systemaattisesti esille yhteiskuntaopin opetuksessa. On tärkeää varmistaa, että tämä olemassaolomme ulottuvuus integroituu relevantteihin kohtiin yhteiskuntaopin opetusta myös moduuleissa YH1 ja YH2.

Oppiaineen tehtävä

Tekstissä todetaan: *“Yhteiskuntaoppi luo opiskelijalle edellytyksiä kriittiseen ajankohtaisten ilmiöiden tutkimiseen, arviointiin sekä tulevien kehityssuuntien ja vaihtoehtojen pohdintaan.”* Toivomme, että mukaan otetaan myös ajatus nyky-yhteiskunnan **rakenteiden** kriittisestä arvioinnista. Millainen yhteiskunta edistää kestävä kehitystä? Millaisia rakenteellisia esteitä kestävä kehityksen edessä tällä hetkellä on?

Viimeiseen kappaleeseen lisäysehdotus: *“Yhteiskuntaopin opetuksen arvopohjassa korostuvat demokratian peruslähtökohdat, kuten tasa-arvo, **yhdentertaisuus**, sosiaalinen vastuu, ihmisoikeuksien kunnioittaminen, **edistäminen ja puolustaminen**, mielipiteen vapaus ja aktiivinen kansalaisuus sekä työn ja yrittäjyyden arvostaminen.”*

Laaja-alainen osaaminen oppiaineessa

Yhteiskunnallinen osaaminen. Kansalaisyhteiskunta mukaan kappaleen viimeiseen lauseeseen: *“Oppiaine vahvistaa oma-aloitteisuutta, yrittäjämäistä asennetta ja jatko-opinto- sekä työelämävalmiuksia **sekä edellytyksiä vaikuttaa yhteiskunnallisesti kansalaisyhteiskunnan kautta.**”*

Globaali- ja kulttuuriosaaminen. Lisäysehdotus: *“Yhteiskuntaoppi tukee opiskelijan **globaali- ja kulttuuriosaamista** vahvistamalla kansainvälisyysvalmiuksia ja maailmankansalaisen **tietoja, taitoja ja asennetta** sekä syventämällä ymmärrystä kulttuurisesta ja katsomuksellisesta moninaisuudesta.”*

Yhteiskuntaopin opetuksen yleiset tavoitteet

Merkitys, arvot ja asenteet. Muotoiluehdotus ensimmäiseen bullettiin: *“pystyy rakentamaan vastuuntuntoisen, demokraattisen, tasa-arvoa, **yhdentertaisuutta ja ihmisoikeuksia** kunnioittavan ja **moninaisuutta** ymmärtävän yhteiskuntakäsityksen”.*

Yhteiskunnallisen ilmiöiden ymmärtäminen. Toivomme, että tässä kohdassa esille nousevat vahvemmin myös kansainvälinen ihmisoikeuksia ja rauhaa turvaava järjestelmä, sekä mekanismit.

YH1 Suomalainen yhteiskunta

Kohtaan *Tavoitteet* lisäysehdotus kolmanteen bullettiin: *“tuntee kansalaisen perusoikeudet, YK:n ihmisoikeuksien julistuksen, vaikuttamiskeinot ja -mahdollisuudet, osaa toimia aktiivisena kansalaisena sekä kiinnostuu yhteiskunnallisesta osallistumisesta”.* Tällä tavoin perus- ja ihmisoikeuksien yhteys tulisi paremmin esiin ja ihmisoikeudet nähtäisiin myös kansallisenä asiana, ei ainoastaan viitatessa maan ulkopuolelle.

Kohdassa *Keskeiset sisällöt / Demokratia ja oikeusvaltio* tunnistettu laajasti ihmisoikeudet, kansalaisen perusoikeudet ja velvollisuudet sekä oikeuslaitos ja tuomio- ja järjestysvalta. Hieno!

Kohtaan *Hyvinvointi ja tasa-arvo* mukaan maininta myös yhdenvertaisuudesta.

YH2 Taloustieto

Toivomme, että taloustieto -moduulissa tarkastellaan talousjärjestelmää kestävästä kehityksestä ja globaalia oikeudenmukaisuutta edistävällä tavalla. Tällaisenaan moduulin sisällöt eivät nosta esille esimerkiksi kiertotaloutta eivätkä globaaliin kaupankäyntiin ja tuotantoon liittyviä näkökulmia. Sisällöt ovat vanhahtavia, eivätkä orientoi tulevaisuusajatteluun tai eettiseen pohdintaan, vaikka juuri taloustiedossa tämä olisi ensiarvoisen tärkeää.

Kestävän kehityksen näkökulma on taloustiedossa esitetty lisäisenä, ei lähtökohtana (ks. Ensimmäinen kappale: *“Lisäksi tarkastellaan talouden ja ympäristön suhdetta kestävästä kehityksen näkökulmasta.”* **Kestävä kehitys tulisi ottaa taloudellisen tarkastelun lähtökohdaksi.**

Tämä edellyttää systeemikriittistä otetta ja nykyisen talousjärjestelmän toiminnan arviointia kestävästä kehityksen näkökulmasta. Toivomme kriittistä otetta myös hyvinvoinnin käsitteen hahmottamiseen ja vaihtoehtoisten kestävästä hyvinvoinnin mittareiden esillenostamista BKT:n rinnalle.

Nykyinen talousjärjestelmämme sisältää monia kestävästä kehityksen näkökulmasta haitallisia piirteitä. Lukio-opetuksen tulisi orientoida opiskelijat uudenlaiseen talousajatteluun, joka perustana on planetaaristen rajojen kunnioittaminen ja tavoitteena kestävä hyvinvointi.

Toivomme, että systeemikriittinen tarkastelu jalkautuu myös moduulin tavoitteisiin ja sisältöihin.

Toivomme, että seuraavat tulokulmat kirjataan näkyville oppiaineen tavoitteisiin:

Opiskelija *“osaa arvioida kriittisesti nykyisen talousjärjestelmän haasteita kestävästä kehityksen näkökulmasta ja hahmottaa vaihtoehtoisten talousjärjestelmien mahdollisuuksia”* sekä *“hahmottaa erilaisia tapoja mitata kestävästä hyvinvoinnin tasoa ja toteutumista ”*

YH3 Suomi, Eurooppa ja muuttuva maailma

Hienoa, että moduulin yhtenä tavoitteena on, että opiskelija *“ymmärtää vaikuttamismahdollisuutensa EU:ssa ja osaa toimia globaalikansalaisena kansainvälisesti sovittujen tavoitteiden mukaisesti”*.

Kohdassa *Keskeiset sisällöt / Globaalit haasteet, globalisaatio ja verkottuminen*: toivomme, että tällä nostetaan esille myös kansainväliset velvoitteet ja mekanismit.

Kansainvälisen yhteistyön toimijoista ja mahdollisuuksista puhuttaessa tulisi mainita yhteistyötä ohjaavat kansainväliset sopimukset, kuten ihmisoikeussopimukset ja Agenda 2030.

YH4 Lakitieto

Keskeiset sisällöt: Oikeusjärjestyksen perusteet. Sisältääkö kohta **oikeusjärjestys ja tuomioistuineläitos** myös oikeusjärjestyksen suhteen kansainväliseen oikeusjärjestelmään ja sopimuksiin, sekä kansalliset ihmisoikeuksia, tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta seuraavat valtuudet? Nämä olisi tarpeen kirjata selkeästi näkyviin.

Kansainvälistä ulottuvuutta olisi hienoa saada lisää kurssin sisältöihin. Globaalien ilmiöiden tarkastelu oikeudellisesta näkökulmasta ei ole mukana kurssin keskeisissä sisällöissä, vaikka ne linkittyvät vahvasti myös Suomenkin oikeusjärjestelmään, esimerkiksi tapoihin tulkita ihmisoikeussopimuksia turvapaikkapäätöksissä ja -politiikassa. Kurssi olisi mitä mainioin mahdollisuus kehittää opiskelijoiden kriittistä ajattelua globaalien oikeudenmukaisuuden suhteen.

6.15 Uskonto

Laaja-alainen osaaminen oppiaineessa

Yhteiskunnallinen osaaminen. Lisäysehdotus: *“Uskonnon opetus tukee opiskelijan **yhteiskunnallista osaamista** vahvistamalla osallisuutta ja osallistumista sekä kasvua demokraattisen ja ihmisoikeuksia kunnioittavan yhteiskunnan ja erilaisten yhteisöjen vastuulliseksi jäseneksi.”*

Tärkeä havainto: *“Opetuksessa tuetaan opiskelijan **ympäristöosaamista** lisäämällä ymmärrystä siitä, että uskonnoilla ja katsomuksilla eettisinä arvojärjestelminä on tärkeä merkitys ja rooli ekologisesti kestävänsä tulevaisuuden rakentamisessa.”*

Elämäkatsomustiedon laaja-alaisen osaamisen kohdassa korostetaan erityisesti vuorovaikutuksellisuutta, jota olisi hyvä myös korostaa katsomusaineissa.

Uskonnon opetuksen yleiset tavoitteet

Erinomaista, että mukana on tavoite *“ymmärtää ja kunnioittaa ihmisoikeuksia ja osaa tarkastella uskontoja ja katsomuksia ihmisoikeusnäkökulmasta”*. Tämä voisi näkyä vahvemmin myös oppiainesisällöissä.

6.15.1 Evankelis-luterilainen uskonto

UE1 Uskonto ilmiönä - juutalaisuuden, kristinuskon ja islamin jäljillä

Kohdassa *Keskeiset sisällöt*: *“uskonnollisuuden ja uskonottomuuden piirteitä nykyajassa sekä uskonnonvapaus ihmisoikeutena”*, on hyvä kirjaus mutta myös muita uskonnollisten ilmiöiden ja ihmisoikeuksien suhdetta olisi hyvä käsitellä.

UE3 Maailman uskontoja ja uskonnollisia liikkeitä

Kohdassa *Tavoitteet*. UO3 moduulissa oli mukana tavoite, joka olisi hyvä lisätä myös EU3:n tavoitteeksi: *“tuntee maailman uskontoja osana yksilön ja yhteisön elämää sekä niiden paikallisia vaikutuksia kulttuuriin ja yhteiskuntaan ja niiden suhdetta kristinuskoon”*

UE4 Uskonto, kulttuuri ja yhteiskunta Suomessa

Kohdassa *Tavoitteet*. U14:stä löytyy hyvä tavoite lisättäväksi, joka auttaa hahmottamaan enemmistön suhdetta vähemmistöön: *“osaa tunnistaa ja analysoida monimuotoisen Suomen historiaa ja nykypäivää suhteessa vähemmistöihin”*

Kohdassa *Keskeiset sisällöt*. Lisäysehdotus kohtaan: *“uskonto ja uskonnolliset yhteisöt suomalaisessa ja yleiseurooppalaisessa lainsäädännössä, uskonnon- ja katsomusenvapaus sekä yhdenvertaisuuteen, ihmisoikeuksiin ja syrjintään liittyvät kysymykset”*

UE5 Uskonto taiteissa ja populaarikulttuurissa

Kohdassa *Tavoitteet*. UO5:ssä erotetaan myös sakraalin ja uskonnollisen taiteen ero. Olisiko syytä lisätä se myös tänne, jotta eri katsomusten pyhä taide/esineet tulisi myös paremmin ymmärretyksi?

6.15.2 Ortodoksinen uskonto

UO1 Uskonto ilmiönä – juutalaisuuden, kristinuskon ja islamin jäljillä

Kohdassa *Keskeiset sisällöt* bullet: juutalaisuuden ja islamin sisäinen monimuotoisuus, oppi, etiikka ja elämäntapa. Lisättävä moduuleista UE1, UI1 ja UJ1 löytyvä sisältö: suhde yhteiskuntaan, sekä merkitys länsimaiselle kulttuurille.

Kohtaan *Keskeiset sisällöt* lisäysehdotuksena moduuleista UE1, UI1 ja UJ1 löytyvä sisältö: "*uskonnollisuuden ja uskonnottomuuden piirteitä nykyajassa sekä uskonnonvapaus ihmisoikeutena*", jonka lisäksi myös muita uskonnollisten ilmiöiden ja ihmisoikeuksien suhdetta olisi hyvä käsitellä.

UO2 Ortodoksisuus maailmassa

Kohtaan *Tavoitteet* lisäysehdotuksena moduuleista UE2, UI2 ja UJ2 löytyvä sisältö: "kehittää valmiuksia toimia moniarvoisessa toimintaympäristössä"

Lisäysehdotuksena tavoitteisiin moduuleista UE1, UI1 ja UJ1 löytyvä sisältö: "*uskonnollisuuden ja uskonnottomuuden piirteitä nykyajassa sekä uskonnonvapaus ihmisoikeutena*" Tässä yhteydessä olisi toivottavaa käsitellä myös muiden uskonnollisten ilmiöiden ja ihmisoikeuksien suhdetta.

UO3 Maailman uskontoja ja uskonnollisia liikkeitä

Kohtaan *Keskeiset sisällöt* lisäysehdotuksena etiikan huomioiminen: "hindulainen maailmankuva, elämäntapa **ja etiikka** sekä hindulaisuuden monimuotoisuus ja vaikutukset Intian kulttuuriin ja yhteiskuntaan, Intian nykypäivän uskontotilanne"

Kohtaan *Keskeiset sisällöt* lisäysehdotuksena etiikan huomioiminen: "buddhalainen elämäntapa **ja etiikka** sekä buddhalaisuuden opetukset, suuntaukset ja keskeiset vaikutukset Aasian kulttuureihin"

UO4 Uskonto, kulttuuri ja yhteiskunta Suomessa

Tarkennusehdotuksia kohtaan *Tavoitteet*:

- "ymmärtää, että tietoa uskonnoista **ja katsomuksista** tarvitaan yhteiskuntaelämän eri osa-alueilla"
- "osaa analysoida **ja arvioida** uskonnonvapauteen sekä uskonnon ja yhteiskunnan vuorovaikutukseen liittyvää ajankohtaista keskustelua"

Kohtaan *Keskeiset sisällöt* lisäysehdotuksena Suomen uskontotilanne.

Kohtaan *Keskeiset sisällöt* lisäysehdotuksena moduuleista UE4, UI4 ja UJ4 sisältöä: "*uskonnottomuus, uskontokritiikki ja uskonnoton tapakulttuuri nykypäivän Suomessa*"

6.15.3 Katolinen uskonto

UK1 Uskonto ilmiönä – juutalaisuuden, kristinuskon ja islamin jäljillä

Kohtaan *Keskeiset sisällöt* lisäysehdotuksena moduuleista UE1, UI1 ja UJ1 löytyvä sisältö: *"uskonnollisuuden ja uskonnottomuuden piirteitä nykyajassa sekä uskonnonvapaus ihmisoikeutena"*, jonka lisäksi myös muita uskonnollisten ilmiöiden ja ihmisoikeuksien suhdetta olisi hyvä käsitellä.

UK3 Maailman uskontoja ja uskonnollisia liikkeitä

Lisäysehdotus tavoitteisiin: "uskontoihin liittyvää kulttuurista lukutaitoa"

UK4 Uskonto, kulttuuri ja yhteiskunta Suomessa

Kohtaan *Keskeiset sisällöt* lisäysehdotuksena moduuleista UE4, UI4 ja UJ4 sisältöä: *"uskonnottomuus, uskontokritiikki ja uskonnoton tapakulttuuri nykypäivän Suomessa"*

6.15.4 Islam

UI1 Uskonto ilmiönä – juutalaisuuden, kristinuskon ja islamin jäljillä

Keskeiset sisällöt kohtaan: *"uskonnollisuuden ja uskonnottomuuden piirteitä nykyajassa sekä uskonnonvapaus ihmisoikeutena"* lisäyksenä, että myös muita uskonnollisten ilmiöiden ja ihmisoikeuksien suhdetta olisi hyvä käsitellä.

UI4 Uskonto, kulttuuri ja yhteiskunta Suomessa

Kohtaan *Keskeiset sisällöt* mukaan huomio ihmisoikeuksista: *"uskonto ja uskonnolliset yhteisöt suomalaisessa ja yleiseurooppalaisessa lainsäädännössä, uskonnon- ja katsomuksenvapaus sekä yhdenvertaisuuteen, ihmisoikeuksiin ja syrjintään liittyvät kysymykset"*

6.15.5 Juutalainen uskonto

U1 Uskonto ilmiönä – juutalaisuuden, kristinuskon ja islamin jäljillä

Kohtaan *Keskeiset sisällöt*, bullettiin: *"uskonnollisuuden ja uskonnottomuuden piirteitä nykyajassa sekä uskonnonvapaus ihmisoikeutena"* lisäyksenä että myös muita uskonnollisten ilmiöiden ja ihmisoikeuksien suhdetta olisi hyvä käsitellä.

UJ4 Uskonto, kulttuuri ja yhteiskunta Suomessa

Kohtaan *Keskeiset sisällöt* mukaan huomio ihmisoikeuksista: *"uskonto ja uskonnolliset yhteisöt suomalaisessa ja yleiseurooppalaisessa lainsäädännössä, uskonnon- ja katsomuksenvapaus sekä yhdenvertaisuuteen, ihmisoikeuksiin ja syrjintään liittyvät kysymykset"*

6.16 Elämäkatsomustieto

Oppiaineen tehtävä

Lisäysehdotus ensimmäiseen kappaleeseen: *"Elämäkatsomustieto ohjaa aktiiviseen, eettiseen ja toiset ihmiset huomioivaan yhteiskunnalliseen toimijuuteen."*

Muotoiluehdotus neljännen kappaleen ensimmäiseen lauseeseen: *“Elämäkatsomustieto kartuttaa kulttuurista ja katsomuksellista yleissivistystä, arvostelukykystä, toisten kunnioittamista sekä **dialogi- ja vuorovaikutustaitoja**.”* Dialogi ja vuorovaikutustaidot pitävät sisällään myös vuorovaikutukseen liittyviä taitoja ja asenteita.

Lisäysehdotus viimeisen kappaleen loppuun: *“Elämäkatsomustieto vahvistaa opiskelijan kasvua eettiseen toimijuuteen, yhdenvertaisuuden ja ihmisoikeuksien edistämiseen ja kestävä-
vän tulevaisuuden rakentamiseen.”*

Laaja-alainen osaaminen oppiaineessa

Yhteiskunnallinen osaaminen: mukaan huomio myös globaaliin vastuuseen kasvamisesta ja koulun tehtävästä tukea opiskelijaa tässä.

Ympäristöosaaminen: mukaan luonnon monimuotoisuuden huomioimisen lisäksi ihmisen riippuvaisuus puhtaasta luonnosta. Riippuvuussuhteen ja omien tekojen vaikutusten tiedostaminen ovat osa elämäkatsomuksen muotoutumista.

Elämäkatsomustiedon opetuksen yleiset tavoitteet

Viimeinen bullet tavoitelistalla on erittäin tarpeellinen. Saisiko tavoitetasolla vielä näkyviin opiskelijan oman toimijuuden kehittymisen? Millaisia keinoja opiskelija oppii toimia eettisesti ja muuttaa yhteiskuntaa? Miten hänen oma eettinen ja vastuullinen toimijuutensa ja halu vaikuttaa kehittyvät opetuksen myötä?

ET1 Minä ja hyvä elämä

Moduulin tavoitteena on, että opiskelija tutustuu erilaisiin käsityksiin hyvästä elämästä, osaa arvioida niitä sekä tarkastella niitä suhteessa omiin elämäntavoitteisiin. On tärkeää tuoda esiin käsityksiä myös Euroopan tai länsimaiden ulkopuolelta.

Kohdassa *Keskeiset sisällöt* mainitaan sukupuoli ja seksuaalisuus. Pidämme tärkeänä, että teemat näkyisivät eksplisiittisenä sisältönä elämäkatsomustiedon opinnoissa opetus-suunnitelman yleisten tavoitteiden mukaisesti. Teemoja olisi syytä tarkastella paitsi ihmisenä olon peruskysymyksinä (kuten esitetty) myös yhteiskunnallisessa kontekstissa. Ehdotamme, että *Ihminen sosiaalisena olentona* -bullettiin lisätään *“sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus”*.

ET2 Minä ja yhteiskunta

Lisäysehdotuksia kohtaan *Tavoitteet*:

- osaa tarkastella **opetussuunnitelman arvopohjaan perustuen kriittisesti yhteiskuntaa ja sen osa-alueita, yhteiskunnallisia rakenteita, ideologiaa piirteitä sekä vallitsevia yhteiskunnallisia arvoja**
- **“osaa jäsentää omaa asemaansa aktiivisena maailmankansalaisena yhteisöissä, kansalaisyhteiskunnassa, kansalaisena valtiossa ja toimijana talousjärjestelmässä, samalla arvioiden yhteiskunnan rakenteiden ja järjestelmien kykyä edistää kestävä kehitystä”**.

ET6 Tulevaisuus

Hienoa, että tulevaisuudelle on elämäkatsomustiedossa pyhitetty oma moduuli! Tämän soisi olevan pakollinen kaikille lukion oppimäärän suorittaville opiskelijoille. Tulevaisuusajatelu erittäin tärkeää ja keskeinen maailmankansalaisen osaamisalue. On olennaista ymmärtää, kuinka omalla toiminnalla – tai toimimatta jättämisellä - ja yhteistyöllä vaikutetaan tähän hetkeen ja tulevaisuuteen. Lisäksi on tärkeää oppia tuntemaan yhteiskunnallisia ja globaaleja mekanismeja ja niiden toimintaperiaatteita sekä vaikuttamisen keinoja ja yhteistyön merkitystä.

6.17 Terveystieto

Laaja-alainen osaaminen oppiaineessa

Eettisyys ja ympäristöosaaminen. Kappaleen lopussa kannustetaan omien kulutustottumusten analysointiin ja seurausten arviointiin sekä eettisten kysymysten ratkomiseen. Tarkoittaanko tällä vain kulutustottumukseen liittyviä eettisiä kysymyksiä? Terveystieteen liittyy lukuisia muitakin eettisiä kysymyksiä, joita olisi hyvä tarkastella kriittisesti. Esimerkiksi lääketieteellisyys, terveysbusiness, terveyskysymyksiin liittyvät eriarvoisuuden ilmentymät niin Suomessa kuin globaalisti.

Terveystiedossa on tärkeää puhua moninäkökulmaisesti seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä. Omien identiteettien pohtimisen lisäksi teemoja on tärkeä lähestyä yhteiskunnallisessa kontekstissa, esimerkiksi arvioimalla vihapuheen ja yhteiskunnallisten fobioiden vaikutuksia vähemmistöjen hyvinvointiin. Moninaisuus tulisi nähdä läpileikkaavana teemana kaikissa kokonaisuuksissa, eikä erillisenä osionaan.

Terveystiedon opetuksen yleiset tavoitteet

Muotoiluehdotuksia tavoitteita eritteleviin bulleteihin:

- osaa tarkastella omien tarpeiden, käsitysten, kokemusten, asenteiden ja arvojen ohjaavaa vaikutusta terveyteen liittyvissä valinnoissa, analysoida omien elintapojen ja kulutustottumusten vaikutuksia terveydelle sekä **sosiaaliselle, ekologiselle ja taloudelliselle kestäväälle kehitykselle**
- osaa analysoida terveyteen ja sairauksiin liittyviä eettisiä kysymyksiä ja tarkastella kestävä kehityksen edellytyksiä ja vaikutuksia terveyteen **globaalisti**

TE1 Terveys voimavarana

“Moduulissa luodaan kokonaiskuvaa ihmisen voimavaroista ja terveyttä määrittävistä tekijöistä, niiden yhteyksistä ja vaikutusmekanismeista. Lisäksi syvennetään ja laajennetaan perusopetuksen aikana hankittua ymmärrystä elintapojen merkityksestä terveydelle ja arvioidaan terveyden edellytysten toteutumista omassa elämässä, perheessä ja lähiyhteisöissä.”

Miksi vain omassa elämässä, perheessä ja lähiyhteisössä? Olennaista oppia hahmottamaan kysymyksiä myös laajemmin yhteiskunnassa ja globaalisti, jolloin vahvempi linkitys myös globaalisti kestävä kehityksen toteutumiseen.

Tavoitteissa ohjataan omiin elintapoihin vaikuttavia tekijöitä ja arvioidaan oman toiminnan vaikutuksia omaan terveyteen ja lähiympäristöön. Tärkeätä olisi hahmottaa myös omien valintojen globaaleja kytköksiä ja vaikutuksia.

Kohdassa *Keskeiset sisällöt* eritellään kehon ja mielen hyvinvoinnin keskeisiä perusteita. Listasta puuttuu sosiaalisen terveyden aspekti, joka olisi tärkeä hahmottaa osana kokonaisuutta.

Kokonaisuuteen kuuluu seksuaaliterveys. Moninaisuuden huomioiminen sen yhteydessä olisi tarpeen kirjata, jotta myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat opiskelijat saavat itselleen hyödyllistä tietoa. Nykyisellään seksuaaliterveyden sisällöt ovat hyvin hetero- ja sukupuolinormatiivisia. Myös psyykinen ja sosiaalinen seksuaaliterveys olisi hyvä ottaa vahvemmin osaksi opintoja.

TE3 Yhteiskunta ja terveys

Huomio liittyen kohtaan *Tavoitteet*, bullet: “osaa esitellä perustellen, mihin sosiaali- tai terveyspalveluihin yksilö voi hakeutua erilaisissa tilanteissa, sekä arvioida sosiaali- ja terveyspalvelujen, itsehoidon ja omahoidon merkitystä terveydelle”. Olennaista on myös sosiaali- ja terveyspalvelujen kriittinen tarkastelu ja ymmärrys palvelujen rakenteesta sekä globaaleista kytköksistä ja vaikutuksista. Tavoitteisiin tai oppiaineen sisältöön tulisi linkittää näkökulma myös siitä, että sosiaali- ja terveyspalvelut eivät ole stabiileja rakenteita ja yhteiskunnan jäsenillä on mahdollisuus vaikuttaa palvelujen muotoutumiseen ja oikeus nostaa esiin palvelujen epäkohtia.

Keskeiset sisällöt. Ehdotamme näkökulman avartamista kohdassa “terveyden edistäminen ja sairauksien ehkäisy eri aikakausina: terveystieteitä ja keskeisiä väestöjen terveyteen vaikuttaneita yhteiskunnallisia, tieteeseen ja teknologiaan liittyviä tekijöitä sekä tulevaisuuden globaaleja ja lokaaleja terveyshaasteita ja mahdollisuuksia”

6.18 Liikunta

Laaja-alainen osaaminen oppiaineessa

Toiseksi viimeisen kappaleen ensimmäinen lause on tällaisenaan vaikeaselkoinen ja vaatii avaamista: *“Itsensä pitkäjänteinen kehittäminen, oman lihasvoiman käyttö sekä toisia kunnioittava toiminta ilmenevät **ettäisytenä ja ympäristöosaamisena**, joka toteutuu liikunnassa toimintana yhteiseksi hyväksi.”*

6.19 Musiikki

Hienoa, että musiikkia lähestytään oppiaineessa moninäkökulmaisesti. Arvostamme näkemystä, jonka mukaan *“musiikillinen ja muu taiteellinen työskentely antavat valmiuksia musiikilliseen kansalaisaktiivisuuteen, kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen sekä median ja ääniympäristön kriittiseen tarkasteluun.”*

Hienoa myös, että *“musiikkiin opiskelu syventää opiskelijoiden ymmärrystä niin oman maan kuin muiden maiden kulttuureista ja kulttuuriperinnöstä. Näin mahdollinen epäluulo ja pelko vieraita kulttuureja kohtaan voivat kääntyä uteliaisuudeksi ja elämän rikkaudeksi.”* Musiikki

myös mahdollistaa yhteisen, jaetun ihmisyyden etsimistä ja nivoo ihmiskuntaa yhteisen ison tarinan äärelle.

6.20 Kuvataide

Hienoa, että kuvataide nähdään oppiaineena, jonka opetuksella tuetaan laaja-alaisen yleissivistyksen rakentumista sekä aktiiviseen paikalliseen ja globaaliin toimijuuteen kasvamista. Arvostamme myös lähtökohtaa, jonka mukaan opinnot luovat edellytyksiä luovan ja kriittisen ajattelun kehittämiseksi, elinympäristöön vaikuttamiselle ja kestävä elämäntavan edistämiseksi. Kuvataide on tärkeä itseilmaisun keino ja merkittävä yhteiskunnallisen vaikuttamisen kanava, jonka hyödyntämiseen oppiaine ilahduttavasti ohjaa.